

ASOCIAȚIA ARHEO VEST
TIMIȘOARA

ARHEOVEST

II₂

-IN HONOREM GHEORGHE LAZAROVICI-

Interdisciplinaritate în Arheologie

Timișoara, 6 decembrie 2014

JATEPress Kiadó
Szeged
2014

ANALIZA COMPOZIȚIONALĂ A TEZAURELOR DE ARGINT GETO-DACICE DE LA AGIGHIOL, PERETU, CRAIOVA ȘI POROINA

*Bogdan Constantinescu**, *Daniela Stan**, *Mircea Babeș***,
*Cătălin I. Nicolae***

* Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară – Horia Hulubei (IFIN-HH);
daniela@nipne.ro, bconst@nipne.ro

** Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan” al Academiei Române, București;
mirceababes11@yahoo.com; nicotk@yahoo.com

Abstract. Compositional analyses of Geto-Dacian silver artifacts from Agighiol (helmet, beakers, appliqués, various vases), Peretu (helmet, human head artifact, appliqués, various vases) and Craiova (various appliqués) treasures are presented. The treasures are heterogeneous, issued from different workshops and masters, including itinerant persons. A comparison with the analyses on Detroit helmet and on New York Metropolitan Museum beaker is discussed demonstrating their common provenance with Agighiol artifacts. Analyses were performed using an X-Ray Portable Spectrometer.

Keywords: silver, artifacts, Geto-Dacian, Agighiol, Peretu, Craiova, Poroina.

În ultimii peste 100 de ani, mai multe descoperiri arheologice întâmplătoare, de mare răsunet public la vremea lor și, de-a lungul timpului, cu considerabile consecințe în cercetarea istorico-arheologică românească, au venit să contureze o grupă de monumente bine documentate cantitativ și calitativ, omogene sub aspect stilistic, răspândite în principal în regiunile sudice ale României (Muntenia, Oltenia, Dobrogea) și provenind, în mare, din sec. IV–III îHr sau, exprimat în termeni istorici, din prima epocă de înflorire economică, socială, militar-politică și cultural-religioasă a societății locale geto-dace. Cele mai relevante dintre aceste descoperiri, cele de la Agighiol și Peretu, aparțin categoriei definite în mod curent în literatura de specialitate ca fiind aceea a “*mormintelor princiare*”. Termeni alternativi folosiți au fost aceia de “*morminte regale*” sau “*morminte aristocratice*”; de la o vreme, din dorința de a evita terminologia care implică *ab initio* o interpretare istorică, unii specialiști români preferă noțiunea neutră de “*morminte fastuoase*” (*Prunkgräber*), introdusă în discuția problemei, cu câteva decenii în urmă, de profesorul german Georg Kossack. Prin extindere, în această categorie se includ și acele descoperiri individuale (piese izolate) sau colective (obiecte descoperite grupat), incluse formal în categoria tezaure, dar care au putut reprezenta componente ale unor inventare

funerare de excepție (cum se poate presupune în cazul *rhyton*ului de la Poroina, al așa-zisului “tezaur de la Craiova” sau al aceluia de la Cucuteni-Băiceni).

Deși cunoscute deja de multă vreme, descoperirile în discuție vin să fie puse într-o nouă lumină prin cercetările recente ale autorilor prezentei contribuții. Este vorba, pe de o parte, de informațiile recuperate privind istoria acestor descoperiri și a recuperării lor, cu date noi privind locul, condițiile și compoziția lor originară în lumina documentelor de arhivă. Sub acest aspect deosebit de importante sunt notițele și schițele de șantier luate în 1931, la Agighiol, de profesorul Ioan Andrieșescu și Dumitru Berciu, pe atunci student, recuperate de către Institutul de Arheologie din București. La fel de importante sunt documentele privind așa-numitul “tezaur de la Craiova” studiate și copiate de Mircea Babeș la *Museum für Vor- und Frühgeschichte*¹ de la Berlin. Pe de altă parte, cercetările și rezultatele prezentate aici se referă nemijlocit la obiectele cuprinse în aceste tezaure sau inventare funerare princiare, la calitatea/compoziția și tehnica de prelucrare a metalului prețios – argintul – pe baza analizelor întreprinse de Bogdan Constantinescu și colaboratorii de la IFIN-HH.

1. Tezaurul de la Agighiol

Mormântul princiar de la Agighiol (jud. Tulcea) a apărut ca urmare a unei descoperiri întâmplătoare, făcută în ziua de 21 martie 1931, cu ocazia exploatării pietrei dintr-un tumul antic, cunoscut de localnici sub numele de “*Movila lui Uță*” sau, se pare mai corect, a lui “*Uțu*”. Cu acel prilej, așa cum rezultă din adresa prefectului jud. Tulcea către Comisiunea Monumentelor Istorice, cu nr. 1480 din 28 martie 1931, locuitorul Dumitru Cordon a descoperit “*următoarele obiecte antice după cum se notează. - Patru castroane de metal, două cupe de argint, din care una stricată la partea de sus, una figură de om din metal deteriorată, un coif de asemeni deteriorat, una figură reprezentând un cap de om îndoită și ruginită, câteva paftale, vârfuri de săgeți și diferite resturi tot din aceste obiecte*”². La 21 aprilie 1931, piesele au fost preluate de la Prefectură de către directorul Muzeului Național de Antichități, profesorul Ioan Andrieșescu, care a întreprins cu acel prilej o primă cercetare-anchetă la fața locului. Abia însă peste șase luni acesta avea să revină la Agighiol, pentru ca, între 17 octombrie și 5 noiembrie, secundat de Dumitru Berciu, iar pentru câteva zile și de desenatorul Dionisie Pecurariu, să procedeze la cercetarea sistematică a importantului obiectiv și la recuperarea inventarului funerar rămas *in situ*. Cu acel prilej au fost identificate *dromosul*, cele două camere funerare și camera celor trei cai sacrificați. Ilustrat de Andrieșescu, prin cele mai spectaculoase piese, cele de argint, fără descrieri și comentarii în *Revista de Preistorie și Antichități Naționale*³, complexul avea să fie publicat cu adevărat abia după alte trei decenii de către D. Berciu, mai întâi într-un articol din *Studii și Cercetări de Antropologie*⁴, însoțit de determinările antropologice și de cele zoologice semnate de Dardu Nicolăescu-Plopșor și de

¹ *Muzeul de pre- și protoistorie.*

² Arhiva Muzeului Național de Antichități.

³ Andrieșescu, 1937, pl. XIII-XXVII.

⁴ Berciu, 1968.

Alexandra Bolomey, iar în anul următor, în formă monografică, în limba germană⁵, și ca un capitol consistent în volumul *Arta traco-getică*⁶. O variantă în limba franceză a acestei lucrări⁷, cu unele completări de inventar⁸, avea să apară cinci ani mai târziu. În această ultimă lucrare, Berciu citează textual de cinci ori pasaje din carnetul de săpături de la Agighiol al lui Andrieșescu, folosind probabil propriul său jurnal, pus la dispoziția profesorului.

Carnetul original, cu scrisul lui I. Andrieșescu, care ne interesează aici, cuprinzând notele de săpături de la Agighiol din anul 1931, a fost abia de curând descoperit între alte documente păstrate în biroul regretatei Eugenia Zaharia, și provine foarte probabil din moștenirea documentară “Ion Nestor”. Dintre cele 150 pagini ale carnetului, paginile 56-72 cuprind declarațiile descoperitorilor căpătate de Andrieșescu cu ocazia primei sale vizite la Agighiol (aprilie 1931), iar paginile 74-95 descrierea săpăturilor din octombrie–noiembrie 1931. În afara acestor notițe, carnetul mai cuprinde un număr de schițe de obiecte (10) și de situații de săpătură de la Agighiol (12), care ne ajută la o mai bună înțelegere a descrierilor. Mai trebuie reținut că în același carnet Andrieșescu a consemnat și notițele sale privind cercetările de teren, respectiv săpăturile de la Poiana-Coțofenești (1929), de la Oinac (1929–1930) și din zona Câmpulung-Muscel (1931–1932).

Al doilea document original generat în timpul săpăturii de la Agighiol a fost identificat în 2009 de către Emilian Teleagă în arhiva Institutului de Arheologie din București, dar a rămas până în prezent inedit. Intitulat “*Memoriu asupra săpăturilor de la Agighiol (jud. Tulcea)*”, documentul de 12 coli format A4 este evident copia curată a jurnalului ținut de D. Berciu între 19 și 31 octombrie. Nu este, deci, vorba de “*documentația originală a lui I. Andrieșescu*”, după cum crede Emilian Teleagă⁹, ci de documentația pusă de Berciu la dispoziția conducătorului săpăturilor și folosită de acesta la redactarea jurnalului său. De altfel, o relatare sumară despre activitatea din ultimele zile de șantier (zilele 1–5 noiembrie) a fost scrisă chiar de Andrieșescu pe spatele filelor 9-10 ale acestui manuscris.

Cele două documente prezintă o mare importanță pentru urmărirea mersului săpăturii de la Agighiol, pentru reconstituirea compoziției și dispunerii inventarului funerar, completând omisiunile și eventual corectând greșelile strecurate în manuscrisele lui D. Berciu cu ocazia pregătirii pentru tipar a operelor în cauză. Publicarea, analiza comparativă și critică a acestor documente, în ultimă instanță reconstituirea cât mai convingătoare a rezultatelor săpăturii de la Agighiol rămân sarcina cea mai urgentă a cercetării.

Artefactele aflate în Tezaurul Muzeului Național de Istorie a României au fost măsurate folosind un Spectrometru XRF portabil de tip X-MET 3000TX, deter-

⁵ *Idem*, 1969 (1971), p. 209-265 și pl. 110-139.

⁶ *Ibidem*, p. 33-76.

⁷ *Idem*, 1974, p. 40-84.

⁸ *Ibidem*, Addenda, p. 219-221 și fig. 80-83.

⁹ Teleagă, 2014, p. 301, nota 29.

minându-se compoziția argintului, inclusiv elementele minore (cupru), și elementele urmă (aur, plumb, bismut).

Fig. 1. Tezaurul de la Agighiol.

Rezultatele analizelor noastre elementale sunt prezentate, în cele ce urmează, într-o formă preliminară. Am pornit de la clasificarea lui Dumitru Berciu¹⁰, dar am ținut seama și de modificările introduse în varianta germană a acesteia, evident prin intervenția redacției de la Frankfurt¹¹. Constatăm însă că în 1974, în varianta franceză a cărții sale¹², Berciu a revenit la ordonarea inițială a materialului, deși cea propusă de redacția germană era mai sistematică și mai logică. Cu acest prilej, într-o *Addenda*¹³, Berciu publică noi informații și ilustrații despre piese recuperate după publicațiile sale din 1969-'71: fragmente ceramice grecești, trei aplice de argint din seria C¹⁴, redenumită B2¹⁵, doi butoni mari și peste 25 butoni mici, de asemenea de argint; toate aceste piese au fost grav deteriorate în bombardamentul și incendiul de la Universitate din primăvara lui 1944.

¹⁰ Berciu, 1969 (1971), p. 39-68.

¹¹ *Ibidem*, p. 216-233.

¹² *Idem*, 1974, p. 46-78.

¹³ *Ibidem*, p. 219-221 și fig. 80-83.

¹⁴ *Idem*, 1969 (1971), p. 65-66.

¹⁵ *Ibidem*, p. 232.

La producerea artefactelor s-au folosit două tipuri de argint:

I. Argint cu urme de bismut pentru piesele Coiful, Cnemida 1 neaurită, ambele Pocale, aplice tip A2, aplice tip B3, aplica patru protoame cap de cal nr. 8474.

Sunt două tipuri de argint cu bismut:

-**argint cu bismut și plumb** – aplice tip A2 la care s-a adăugat cupru (câteva procente) pentru creșterea durtății;

-**argint cu bismut fără plumb** – restul artefactelor de mai sus.

De remarcat că pentru Coif și Pocalul 2 mic există o a treia sursă de argint – cu aur mai mult – cu bismut 1%, pe când la restul pieselor avem aur cca. 0,3–0,5%.

Deci, sunt trei tipuri de argint cu bismut :

- Bi, Pb, Au 0,5%
- Bi, fără Pb, Au 0,5%
- Bi, fără Pb, Au 1%

Fig. 2. Artefacte de argint cu urme de bismut.

II. Argint fără bismut la piesele Cnemida 2 (aurită), toate phialele, aplicele A4, A5, A6, A7.

- sunt două tipuri de argint fără bismut: cu plumb și fără plumb.

De remarcat că la toate tipurile de argint cuprul era în cantități foarte mici (0,1–0,5%), provenit probabil din procesul de obținere a argintului din minereu

(galena argentiferă în special). Excepțiile sunt cazurile în care cuprul este adăugat la *phiale* și la toate aplicile.

- La aplicile tip "nasturi mari" toate sunt făcute din bronz (aliaj Cu-Sn) – probabil pentru că erau supuse unor forțe deosebite când harnașamentul era «montat» pe cal. Lipitura pe nasture se făcea cu argint dar, pentru siguranță, s-au pus și câte două nituri – ambele din argint.

Fig. 3. Artefacte de argint cu plumb fără bismut.

Sintetizând, constatăm că Pocalul 2 și Coiful au fost făcute din același lingou (lingouri de cca. 1 kg erau probabil de găsit în atelierele cetăților grecești). Pocalul 1 mare este din alt tip de argint – lingou. La fel Cnemida 1 și Cnemida 2 aurită sunt din argint de tipuri diferite (cu bismut, respectiv fără bismut). Phialele numerotate 11177, 11178, 8488, 8489 sunt din același tip de argint (același atelier sau un grup de ateliere folosind aceeași sursă de argint – posibil din sudul Bulgariei, în zona Munților Rodopi). Aplicile tip «urs» A4, A5, A6, A7 au toate aur relativ mult – între 1,5% și 4% –, dar încă nu se poate exclude ipoteza unei auriri puternic deteriorate în timp și acum invizibilă. Majoritatea aplicilor rotunde de tip nasture sunt din același tip de argint cu bismut, plumb și aur puțin.

a.

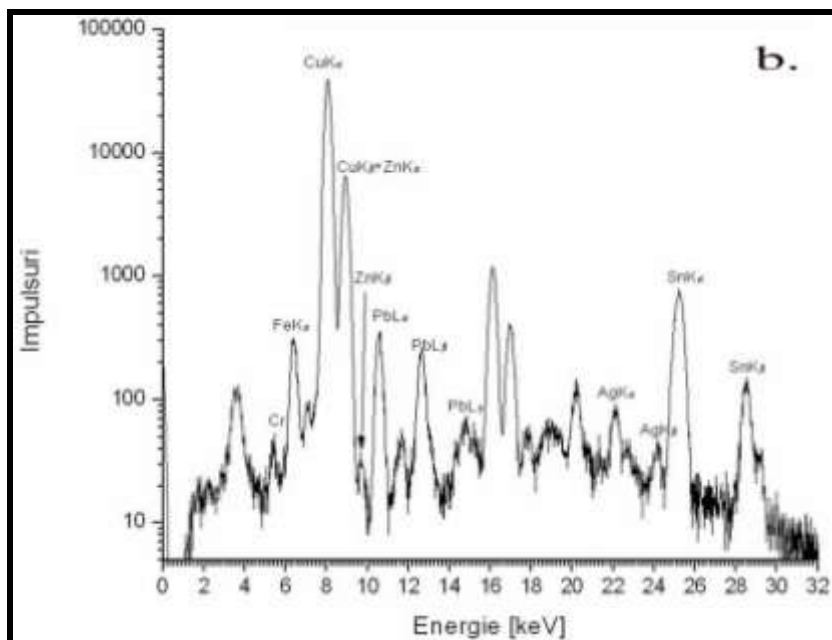
b.

c.

Fig. 4. Artefacte de argint fără bismut și fără plumb. Aplice zoomorfe “ursuleț”: a. – A4, inv. 8481; b. – A5, inv. 8477; c. – A6, inv. 8480.

a.

b.

Fig. 5. Aplică rotundă de tip “nasture” (Ag cu Bi, Pb și puț în Au) cu toartă de bronz (a. foto; b. spectru XRF – inv. 8469).

În Statele Unite ale Americii există două artefacte foarte asemănătoare celor găsite la Agighiol:

1. *Cupa-rhyton (Pocal)* a fost descoperită prin 1913-'14 și a ajuns în colecția Franz Trau din Viena, fiind expusă în anul 1934 în expoziția “*Eurasiatische Kunst*”, iar din anul 1947 este în colecția de la Metropolitan Museum of Art, New York¹⁶.

2. *Coiful “tracic” (Thracian Helmet)*, provenind din regiunea “Porților de Fier”, ajuns în aceeași colecție F. Trau, din Viena, iar din anul 1954 este în colecția de la Detroit Institute of Arts.

Pocalul de la Detroit¹⁷ și Coiful de la New York sunt executate în același atelier, de către un același meșter. Este decisivă în acest sens dovada adusă de Pieter Meyers, care a observat că anumite decoruri de pe cele două piese aflate în SUA au fost aplicate cu același poanson, care a lăsat urme identice în argint¹⁸. Este vorba de impresiuni plate de formă circulară înscrise într-un pătrat cu latura de 1,5 mm având un colț rotunjit – un model cu totul deosebit de poanson. Întâlnim acest motiv în forme, poziții și dimensiuni identice pe coarnele țapului de pe obrăzarul stâng al coifului de la Detroit (Fig. 6), pe friza-ghirlandă formată din coarne de cerb și capete de vultur și pe coarnele cerbilor, respectiv ale vulturului de pe pocalul de la Metropolitan Museum (Fig. 9) și de pe pocalul 1 de la Agighiol (Fig. 10) și, în sfârșit, în reprezentarea calului de pe obrăzarul stâng al coifului de la Agighiol (Fig. 7). O examinare atentă a acestor piese și a impresiunilor în cauză nu lasă loc de îndoială în privința identității ustensilelor folosite și, poate, chiar a meșterilor care le-au produs și le-au mânuit, nu numai în cazul pieselor ajunse azi în SUA ci și în două dintre piesele de la Agighiol

În același sens, al originii comune a celor două piese toreutice din muzeele americane, vorbește și analiza elementală, care a arătat că argintul folosit la fabricarea lor, cu un conținut redus de cupru, conținut identic de aur și extrem de redus de iridium, provine dintr-o sursă comună de minereu¹⁹.

Comparând cu datele lui Pieter Meyers, constatăm că el a găsit pentru Coiful de la Detroit și pentru Pocalul de la Metropolitan Museum of Art New York (asemănător cu Pocalul 1 cel mare de la Agighiol) o sursă de argint cu aur în jur de 0,3% și cupru în jur de 0,3%. Din păcate, prin metoda activării cu neutroni folosită (a luat micro-probe din obiecte și le-a iradiat în reactor), Meyers nu a putut determina plumbul și bismutul, așa că nu putem compara cu tipurile noastre de argint clasificate și după prezența bismutului și plumbului, dar sigur e vorba de un tip de argint dintre cele identificate de noi. Interesant este că a găsit un nit și o mică bandă la Coiful de la Detroit pe care le-a interpretat ca reparații antice, în care argintul avea aur mult – 1,5%, respectiv 2,3% – și era aliat cu cupru – 2%, respectiv 3%. Și noi am

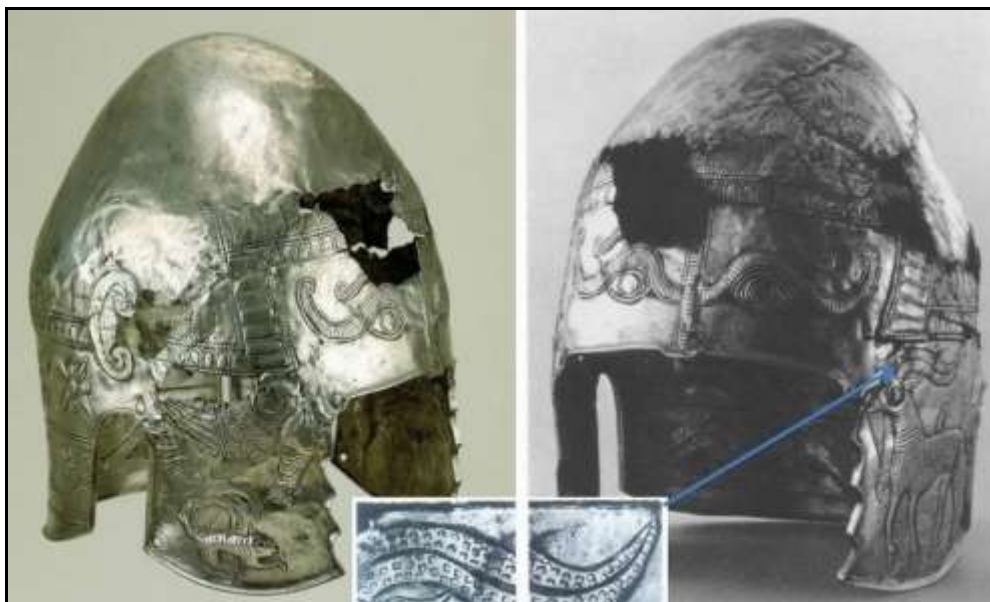
¹⁶ Vide Griessmeier, 1936, p. 40-60; Jacobsthal, 1944, p. 36, pl. 226-227; Goldman, 1963, p. 68-69; Farkas, 1982, p. 33-48; Meyers, 1982, p. 49-54.

¹⁷ Vide Goldman, 1963, p. 63-67; *Idem*, 1969, p. 67-??; Farkas, 1982, p. ??-??; Meyers, 1982, p. ??-??.

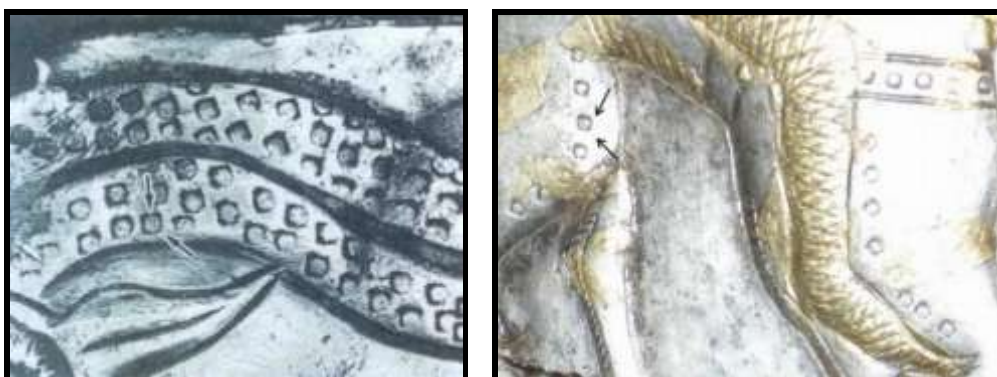
¹⁸ *Idem*, 1982, p. 52-54, fig. 5-7.

¹⁹ *Ibidem*.

găsit la Pocalul 2 (cel mic) aur între 1% și 1,3%, dar cuprul era foarte puțin (0,1–0,3%). Cel mai interesant e cazul aplicei cap de urs A6–8480 în care “gulerul” are exact aceeași compoziție în aur și cupru cu cea găsită de Meyers la presupusele reparații. Așa că e posibil ca reparația presupusă de Meyers să fi fost făcută chiar în atelierul producător după terminarea Coifului în scop de întărire mecanică a sa, folosind alt tip (lingou) de argint.

**Fig. 6. Coiful de la Detroit Institute of Arts
(Ag 99,5%, Cu 0,269%, Au 0,231%)²⁰.**

a.
**Fig. 7. Detalii poanson: a. Thracian Helmet, Detroit Institute of Arts.
b. Coiful de la Argighiol – detaliu obrazar drept.**

²⁰ *Ibidem.*

Fig. 8. Coiful de la Agighiol.
(Ag 97,9%, Cu 0,3%, Au 1,1%, Fe 0,4%, Bi – urme).

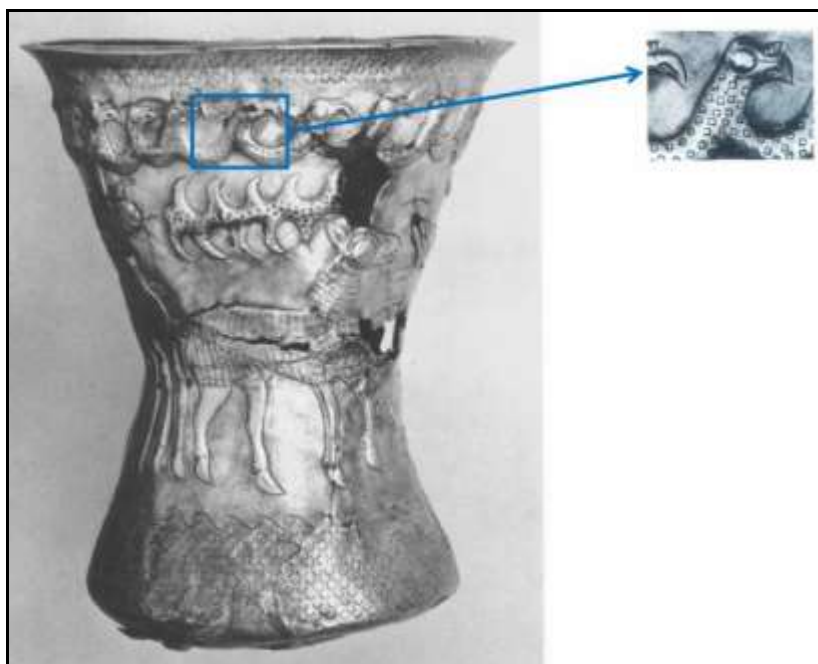

Fig. 9. Pocalul de la Metropolitan Museum of Art, New York²¹.

²¹ Meyers, 1982.

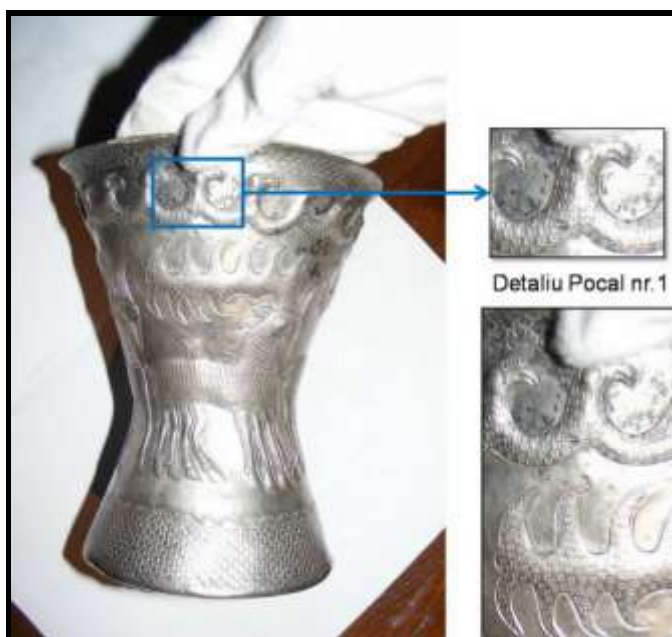

Fig. 10. Pocalul mare de la Agighiol.

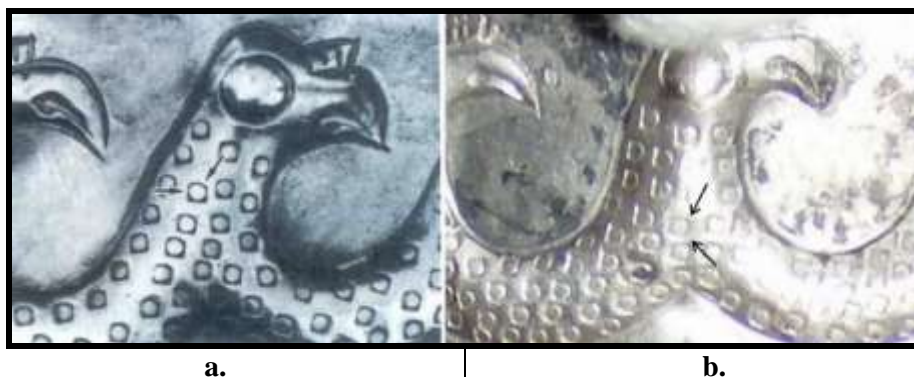

Fig. 11. Detalii poanson pocale mari:
a. Pocal argint Metropolitan Museum of Art²²;
b. Pocalul 1 mare de la Argighiol.

Cât privește poansoanele folosite, Coiful și Pocalul 1 mare sunt făcute cu același poanson, într-un același atelier (posibil de către același meșter) ca și Coiful din Detroit și Pocalul de la Metropolitan Museum. Pocalul 2 mic este făcut cu alt tip de poanson.

Impresia generală este că Tezaurul funerar de la Agighiol, așa cum o arată coiful și pocalele, este eterogen, fiind făcut din mai multe tipuri de argint-lingouri și provenind în mare parte dintr-un același atelier (grup de ateliere?) specializat;

²² Meyers, 1982.

phialele sunt probabil “importuri” iar aplicile mai simple pot fi și opera unor meșteri itineranți, care se puteau ușor deplasa cu lingouri de mici dimensiuni și cu o trusă de scule mai simplă. Și temporal, tezaurul e posibil să fi fost confecționat, respectiv să se fi constituit, în mai multe etape: în timpul vieții “beneficiarului” și imediat după decesul său.

Faptul că, pe lângă Agighiol, sunt implicate în discuție, deja de mai multă vreme, și piesele de la Detroit și New York, în total, deci, două Coifuri, două Cnemide diferite și trei Pocale, ar putea sugera că este vorba de două personaje importante decedate aproximativ în același timp, așa că meșterii (cel puțin doi după poansoane) au avut mult de lucru într-un timp scurt. La un moment dat s-a emis chiar ipoteza că cele două piese din muzeele americane, ajunse inițial, între cele două războaie mondiale, în colecția Trau din Viena, vor fi provenit de la Agighiol; D. Berciu invoca în acest sens posibilitatea ca o violare a acestui mormânt să fi avut loc “*în cursul primului război mondial, când unele obiecte de argint similare celor de la Agighiol au intrat într-o colecție particulară din Viena*”²³ (evident referire la colecția Trau). Având în vedere informațiile consemnate de I. Andrieșescu la Agighiol, în carnetul său în 1931, o asemenea ipoteză este puțin verosimilă. Prefectul județului Tulcea, care a sprijinit ancheta profesorului bucureștean, ar fi putut să-l informeze despre asemenea descoperiri mai vechi, din vremea războiului, dacă ar fi fost cazul. Exista și ipoteza sugerată inițial de D. Berciu și dezvoltată mai târziu curajos de către Mihai Gramatopol²⁴, după care coiful de la Detroit și *rhytonul* de la Metropolitan Museum vor fi făcut parte dintr-un “tezaur” mai mare descoperit în Oltenia cu puțin înainte sau chiar în timpul Primului Război Mondial. Este vorba de așa-numitul “tezaur de la Craiova”, care își trage numele de la localitatea de unde a fost cumpărat în luna august a anului 1918 de către Hubert Schmidt pentru Secțiunea Preistorică a Muzeelor Regale din Berlin. Tezaurul se compunea atunci exclusiv din piese și podoabe de harnașament din argint (77 piese întregi și 13 fragmentare) descoperite probabil în sudul Olteniei, într-un loc și în condiții necunoscute. În ipoteza unui inventar funerar, pe care ulterior au întărit-o mormintele “princiare” de la Agighiol și Peretu, se poate bănui că din această descoperire au putut face parte și coiful și pocalul ajunse în muzeele americane, și poate și alte piese toreutice. Există și un pocal aurit asemănător găsit în Bulgaria, la Rogozen, executat cu un poanson total diferit. Recent, în colecția controversatului colecționar bulgar Vasil Bojkov este expusă o falera de argint cu motivul coarnelor de cerb în care poansonul este și el diferit. Coincidența unui eventual același meșter la realizarea a două tezaure găsite la sute de km distanță ar fi neobișnuită. Sunt necesare cercetări în arhivele vieneze ale colecției Franz Trau, un renumit numismat interbelic, poate se găsesc ceva informații despre *când* și *cum* au ajuns coiful și pocalul acolo, mai ales că au fost expuse public doar în 1934, deci la mai bine de 3 ani de la descoperirea lui Dumitru Cordon.

În legătură cu înmormântările descoperite în “*Movila lui Uțu*” de la Agighiol se pune mai nou problema identității celor două personaje înhumate. În publicațiile

²³ Berciu, 1968, p. 19; *Idem*, 1969, p. 83, 89-90.

²⁴ Gramatopol, 2008, p. 112-121, 180-189.

sale din 1969–74, Berciu ne vorbește imprecis despre “*resturile de oase omenești găsite răvășite în cele două camere*” arătând că este vorba de ritul înhumației²⁵. În “*camera principală*”, de unde ar fi provenit coiful și cnemidele, ar fi fost vorba de o “*căpetenie militară*”, timp ce în camera secundară s-ar fi descoperit “*unele obiecte de podoabă aparținând unei femei*”. În prima sa publicație, Berciu consemnează, fără ezitare, “*un bărbat al cărui cadavru fusese depus într-un sarcofag de lemn*” și “*o femeie, probabil ucisă la moartea bărbatului*”²⁶. Vârstele determinate de D. Nicolăescu-Plopșor, citate de Berciu, erau de 22 și respectiv 23 ani. În aceeași revistă a fost publicată integral și detaliata expertiză de specialitate a “*resturilor scheletice umane din mormântul traco-getic de la Agighiol*” semnată de Nicolăescu-Plopșor²⁷ – singura cunoscută până în prezent. Pe scurt, rezultă că în cazul Mormântului 1 (M.1) este vorba de un individ de sex masculin cu o vârstă minimă de 17 ani, vârstă maximă de 23 ani și una medie – pe toate datele – de 20 de ani. În cazul celui de-al doilea mormânt (M.2), Plopșor concludă că “*avem de-a face cu oseminte aparținând unei femei în vârstă de circa 23 de ani*”²⁸.

Mai nou, arheologul Emilian Teleagă ne oferă o abordare complet inedită: ambele schelete de la Agighiol ar fi ale unor femei, una de 18–20 de ani și alta de 21–25 ani, cea din urmă probabil cu deformare artificială a craniului²⁹. Autorul acuză vechile determinări antropologice³⁰ că ar fi fost puse de acord, înțelegem nejustificat, cu sexul determinat de arheologi. În tumulul de la Agighiol nu am avea de-a face cu un bărbat și o femeie, ci cu două femei, pentru care s-au jertfit trei cai – deci cu veritabile “amazoane”. Contribuția respectivă nu este însoțită de o expertiză antropologică, se face în schimb trimitere la un articol de Teleagă ș.a., despre noi cercetări privind mormântul fastuos de la Agighiol, “*sub tipar*”, care trebuia să apară în *Archäologisches Korrespondenzblatt* încă din anul 2010. În așteptarea apariției acestui articol, Em. Teleagă publică unul nou³¹, în al cărui rezumat bățaios ne spune de la început că: “*interpretarea peceții lui Skyles, a mormintelor fastuoase de la Agighiol și Cugir, a contribuit prin omisiune și falsificare, la fundarea mitului „strămoșilor” românilor, geto-dacii*”. Mai aflăm acolo că mormintele în cauză au fost interpretate “*tezist istoric*”, că analizele paleo-antropologice “*au fost falsificate*” (sexul indivizilor la Agighiol), sau că cercetarea “*a rămas anchilozată în studiul iconografic*”. În schimb, Teleagă ne prezintă “*rezumativ*” în românește rezultatele cercetărilor sale și ale echipei sale, anunțate că ar fi “*sub tipar*” în *Archaeologisches Korrespondenzblatt*. Din acest rezumat reținem că el crede în continuare în atribuirea ambilor morți de la Agighiol sexului feminin (amazoane?), fără a se hotărî dacă este vorba “*fie (de) războinice scite cu simboluri de putere tracice, fie (de)*

²⁵ Berciu, 1969, p. 38.

²⁶ *Idem*, 1968, p.20.

²⁷ Nicolăescu-Plopșor, 1968, p. 23-26.

²⁸ Nota!

²⁹ Teleagă, 2010.

³⁰ Nicolăescu-Plopșor, 1968, p. 23-26.

³¹ Teleagă, 2014, p. 295-318.

*aristocrate trace cu simboluri de putere războinică*³². Să sperăm că publicația anunțată (la 15 octombrie 2014 încă nu apăruse) vor fi accesibile cât mai curând și vor aduce plusul de informație și de interpretare promis de Teleagă și colaboratorii săi.

2. Tezaurul de la Peretu

Mormântul princiar de la Peretu (jud. Teleorman) este o descoperire întâmplătoare provocată de arături adânci în noiembrie 1970, urmată în același an (12–22 nov.) și în iulie 1971 de săpăturile de salvare executate de, pe atunci, tânărul arheolog Emil Moscalu³³. Cele mai prețioase obiecte, cele de argint, în număr de 67 (numerotate de la 13 la 79), constituiau un tezaur funerar depus într-un cazan de bronz, îngropat la 7,5 m distanță de mortul înhumat; ele au fost scoase de plug înaintea intervenției arheologilor. Săpătura a dezvelit mormântul principal și celelalte depuneri: carul funerar și osemintele animalelor sacrificate (un cal, o vită, trei câini), adăpostite în șase gropi adâncite sub nivelul pe care a fost amenajat tumulul funerar.

Tezaurul funerar, adăpostit în două vase de bronz (nr. 21–23), cuprindea numeroase piese de argint: un coif (nr. 13), cinci vase (nr. 14–18), între care binecunoscutul *rhyton*-sceptru cu chip uman (nr. 14), o sită și un tub de argint (nr. 19–20), un colier format din 47 de perle canelate, din tablă de argint (nr. 24–25) și 54 piese și podoabe de harnașament (nr. 26–79), dintre care se disting zăbala argintată (26), aplicile decorative tip *Ia* (31–32), tip *Ib* (20 buc., 33–52), tip *II* (53–54), tip *III* (54–56) și tip *IVa–b* (57–60), precum și cei 19 butoni ornamentali (61–79)³⁴. În total, piesele de argint cântăreau cca 2650 g³⁵.

Rezultatele analizelor noastre sunt următoarele:

Au fost folosite două categorii mari de argint:

I. Argint cu urme de bismut și aur în jur de 0,5% la piesele *Rhyton*, *Aryballos*, *Phiala* cu *omphalos*, *Phiala* cu corp canelat, sita, tub, catarama fier, aplica frontală (grifon), toate aplicile cu patru protoame de cai, doi butoni-nasture nr. 73484 și nr. 73883.

–există o **variantă cu bismut și cu aur în jur de 1%** din care s-au făcut Coiful, șaiba pâlnie tronconică, tubulețul gol în interior.

–s-a adăugat cupru (câteva procente) la piesele *Rhyton*, *Aryballos*, *Phiala* corp canelat, sita circulară, tub argint, unele perle din set, catarama fier, aplica frontală grifon, toartele aplicelor patru protome de cal nr. 73887 și nr. 73957.

II. Argint fără bismut la piesele *phiala* simplă înaltă, aplici decorative aurite numerele 73885, 73946, 73487, 73947, 73958 și restul butonilor nasturi.

–S-a adăugat cupru la toartele de la aplicile decorative numerele 73957, 73885, 73946, 73847, 73958 și la toți butonii-nasturi (însă diferit “corp”-toartă) cu excepția numărului 73955, care e restaurat (reparat în antichitate?) cu staniu și zinc.

³² Teleagă, 2014, p. 304-305.

³³ Moscalu, 1990, p. 129-190, pl. 41-64.

³⁴ în legenda Taf. 60 și în tabelul de la pagina 188-189 greșit definiți “*aus Bronze*”; în fapt, din tablă de argint “*Silberblech*” (p. 152) (*Ibidem*).

³⁵ *Ibidem*; *Idem*, 1986, p. 59-??; Moscalu, Voievozeanu, 1979, p. 103; Arbunescu *et alii*, 1993, p. 154-150; Arbore, 1997, p. 196-202; Slej *et alii*, 2004, p. 158-159.

Fig. 12. Tezaurul de la Peretu.

Ca impresie generală, din punct de vedere al metalului, dar și al execuției, Tezaurul funerar de la Peretu este cel mai unitar. El a fost confecționat probabil în parte (obiectele mai deosebite) într-un atelier specializat (poate lângă o cetate grecească?) și, în parte (obiectele mai simple, gen “nasturii”), posibil direct la “beneficiar”, de meșteri itineranți, implicând o cantitate relativ mică, deci ușor transportabilă, de argint.

3. Tezaurul de la Craiova³⁶

Lotul de piese de harnașament din argint (77 “*piese, parte întregi, parte vătămate*”³⁷ și 13 fragmente mai mici, cu o greutate totală de 1793 g) a fost cumpă-

³⁶ Schmidt, 1927, p. 1-90; Malkina, 1928, p. 152-185; *vide și* Tzigara-Samurcaș, 1928, p. 19-24; *Idem*, 2003, p. 120-125, 237-241; Berciu, 1969, p. 123-146, 137-161; Alexandrescu, 1974, p. 279-?? și pl. 6; Gramatopol, 2008, p. 110-121, 180-194; Arbunescu *et alii*, 1993, p. 152-153; Arbore, 1997, p. 180-183 (cu unele date greșite); Slej *et alii*, 2004, p. 156-157.

³⁷ Nota!

rat, în 1918, de Secția Preistorică a Muzeelor de Stat din Berlin de la bijutierul și anticarul Moisi Mendel din Craiova. Loc de descoperire și context necunoscut, provine probabil din Oltenia; cu ocazia publicării sale, Hubert Schmidt a insistat asupra incertitudinii privind locul descoperirii pentru a împiedica restituirea tezaurului către România. A fost totuși restituit parțial (60 piese) în 1927, pe baza înțelegerii realizate de delegatul român Alexandru Tzigara-Samurcaș, inspector general al muzeelor, și se păstrează actualmente la Muzeul Național de Istorie a României; o piesă provenind probabil din tezaur se află la Muzeul Olteniei din Craiova³⁸, iar alta în Colecția Severeanu³⁹. Lotul rămas la Berlin a fost dus în URSS la sfârșitul războiului și este păstrat actualmente la Muzeul Pușkin din Moscova; cele 15 piese sunt înregistrate în acest muzeu sub nr. inv. Aar 954-962, 964-965, 967-969 și 980.

Prin cercetările noastre au fost identificate și copiate numeroase documente inedite referitoare la achiziționarea tezaurului (1917-'18) și la tratativele cu partea română (Alexandru Tzigara-Samurcaș) până la restituirea majorității pieselor (1922-'27), aflate în arhiva *Museum für Vor- und Frühgeschichte* din Berlin: documentele pregătitoare ale achiziției, descrierea Tezaurului, cu desene, de Hubert Schmidt (1917), corespondență cu Comisia de Reparații de la Paris (1925-'26), corespondență internă a Muzeului din Berlin (1927), acordul de restituire a Tezaurului din 6 ianuarie 1927 etc.

Concluziile analizei compoziționale a Tezaurului de la Craiova:

Au fost folosite două tipuri de lingouri (posibil două lingouri mai mari – de cca. 500 g fiecare):

a. **argint cu urme de bismut** (caracteristic Traciei sudice – probabil Munții Rodopi) și aur cca. 0,5% folosit pentru piesele: A1 – aplice pătrate mari, patru capete de cai, C1 – aplice grifon stilizat pe un șarpe, C3 – varianta aplice C1, D – aplice dreptunghiulare aurite, E – aplice în formă de leu, F – aplica frontală cap de grifon, G – aplice în formă de nasturi, capetele de bovideu, pandantive, perle, inel chingă.

De remarcat că s-a adăugat cupru (1–3%) pentru creșterea rezistenței mecanice la piesele A1, C2, F, toartele de la capetele de bovideu, pandantiv mic, inel chingă, perle mici.

b. **argint fără bismut**, cu aur în jur de 1% folosit pentru piesele B1 – aplice în trei colturi, C2 – varianta aplice C1, inel inventar 8518.

De remarcat că la piesele C2 inventar 8496–8497 s-a adăugat cupru.

Lipiturile s-au făcut utilizând plumbul (piesa B1 inventar 11160) sau un amestec plumb-staniu (piesa A2 aplica pătrată mică - inventar 11153).

De la restaurarea modernă apar urme de zinc.

Grosimea foliei de aur folosită la aurire este în jur de 20-30 micrometri, foarte subțire, indicând stăpânirea unei tehnologii avansate. Aurirea nu s-a făcut prin amalgamare (cu mercur) ci prin lipire cu o substanță organică (rășină?).

³⁸ Dorel Bondoc afirmă ca ar fi fost descoperită în anul 1934 pe teritoriul Craiovei (Bondoc, 2007, p. 27-28).

³⁹ Gramatopol, 1970, p. 131.

Fig. 13. Piese din tezaurul de la Craiova.

4. *Rhytonul de la Poroina*⁴⁰

Rhytonul de la Poroina, din județul Mehedinți, provine dintr-o descoperire întâmplătoare, foarte probabil izolată. El a fost adus la cunoștința oamenilor de știință de către Alexandru Odobescu, cu ocazia publicării monumentalei monografii a tezaurului de la Pietroasa, jud. Buzău, deși între cele două descoperiri nu este nici o legătură, nici geografică, nici cultural-istorică sau cronologică. *Rhytonul de argint aurit* a intrat în colecțiile Muzeului Național de Antichități în anul 1883. Este vorba de un vas pentru băut, folosit în ceremonii și ritualuri, la început fiind un simplu corn, iar mai târziu, realizat din lut sau metal prețios, căpătând o formă zoomorfă (cap de animal). Un astfel de vas avea două deschideri, una largă prin care se turna lichidul și una îngustă, prin care se bea. Cel mai adesea, din *rhyton* se bea vin.

Rhytonul de la Poroina este din argint, cu unele părți aurite; are 9 centimetri în dia-metru la buză, înălțimea de 27 de centimetri, iar greutatea este de aproximativ 278 de grame. Are forma unui cap de taur, însă fără coarne și urechi, găvanele ochilor fiind goale (toate acestea existau inițial). Pe *rhyton* sunt reprezentate patru personaje îmbrăcate în *chiton*, cu brațele și cu picioarele goale. Două sunt așezate pe scaune fără spătar, ținând în mână câte un *rhyton*.

⁴⁰ Odobescu, 1889, p. 498, fig. 202, 205; Pârvan, 1926, p. 9, 20-21; Berciu, 1969, p. 153-160; *Idem*, 1974, p. 169-178; Arbunescu *et alii*, 1993, p. 169; Arbore, 1997, p. 204; Slej *et alii*, 2004, p. 162-163.

Fig. 14. Rhytonul de la Poroina.

Nr. Crt.	Denumire - zona analizată	Ag%	Au%	Cu%	Fe%
1.	<i>Rhyton Poroina – exterior, zona ne-aurită</i>	98,5	0,6	0,1	0,6
2.	<i>Rhyton Poroina – interior</i>	98	0,6	0,1	0,9

Tab. 1. Compoziția elementală obținută în urma analizelor rhytonului de la Poroina.

Așa cum se vede în tabel (Tab. 1.), este vorba de un argint de mare puritate folosit și la celelalte artefacte de mare valoare amintite mai sus (coifurile de la Agighiol, Peretu și Detroit, Pocalele de la Agighiol și New York), o caracteristică a obiectelor funerare de mare preț din zona tracică. Absența cuprului, care ar fi dat o rezistență mecanică mai mare obiectului, poate indica scopul sau funerar, simbolic, deci neutilizabil în viața curentă. Aurirea s-a făcut tot mecanic (mulare foiță de aur pe corpul de argint folosind probabil o materie organică gen rășină), neexistând urme de mercur caracteristice auririi prin amalgamare.

Pentru o înțelegere deplină a orfevariei traco-getice este nevoie de o analiză comparativă cu tezaurele similare găsite pe teritoriul de azi al Bulgariei, tezaure mult mai numeroase și mai bogate. Din păcate, nu există multe analize compoziționale pentru acestea, cu excepția tezaurului de la Dalboki aflat la Oxford (două pocale și un vas tip cană), analizate de Sophie Stos⁴¹, care a găsit un conținut de argint similar: 98,5%, 99,4%, respectiv 98%. Va trebui verificată și ipoteza lui

⁴¹ Vickers, 2002, p. 59.

Michael J. Vickers, de la Ashmolean Museum Oxford, cum că greutatea acestor prețioase obiecte de argint tracice sunt multipli de greutatea monetare persane – în cazul argintului multipli de *sigloi*. De asemenea, pentru tezaurile provenind din morminte princiare va trebui reanalizată documentația arheologică și antropologică pentru o mai precisă reconstituire a contextelor și pentru clarificarea statutului celor îngropați acolo. Pentru mormântul de la Agighiol, una din direcții ar putea fi analiza celor cca 100 de săgeți și compararea aliajului folosit cu cel al săgeților de același tip găsite în Dobro-gea (Histria, Golovița, Tariverde, Floriile, Cogealac), săgeți cel mai probabil de proveniență scitică, căci aliajul multora este un bronz cu mangan, metal specific Ucrainei.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, 1974 Alexandrescu, Petre, *Un art thraco-gete?*, În: *Dacia*, XVIII, 1974, p. 279-293.
- Andrieşescu, 1937 Andrieşescu, Ioan, În: *Revista de Preistorie Şi Antichităţi Naţionale*, I, 1, 1937, p. XX-XX.
numele articolului & paginile între care acesta există.
- Arbore, 1997 Arbore, Grigore (ed.), *I Daci*. Firenze, Palazzo Strozzi, 26 marzo - 29 giugno 1997 (catalog de expoziţie), Ed. Electa, Milano, 1997, 369 p.
- Arbunescu et alii, 1994 Arbunescu, Alexandru; Avram, Alexandru; Roth, Jena; Walter Meier-Arendt, Barbara Deppert-Lippitz, *Goldhelm, Schwert und Silberschätze. Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit*, Katalog zur Ausstellung im Museum für Vor- und Frühgeschichte, Archäologisches Museum, Schirn-Kunsthalle Frankfurt, Stadt Frankfurt Dezernat Kultur und Wissenschaft, [1994], 257 p., ISBN 3882703253
- Berciu, 1968 Berciu, Dumitru, ???, În: *Studii şi Cercetări de Antropologie*, V, 1, 1968, p. 19-31.
- Berciu, 1969 Berciu, Dumitru, *Arta traco-getică*, Biblioteca de arheologie, 14, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1969, 234 p.
- Berciu, 1969 (1971) Berciu, Dumitru, *Das thrako-getische Fürstengrab von Agighiol in Rumänien*, În: *50. Bericht der Römisch-germanische Kommission. 1969*, Berlin, Walter de Gruyter & Co, 1971, 309 p.; p. 209-266.
- Berciu, 1974 Berciu, Dumitru, *Contribution à l'étude de l'art thraco-gète*, Bibliotheca historica Romaniae. Monographs, 13, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974, 240 p.
- Bolomey, 1968 Bolomey, Alexandra, ????, În: *Studii şi Cercetări de Antropologie*, V, 1, 1968, p. 27-31.
- Bondoc, 2007 Bondoc, Dorel, *Tezaurul Muzeului Olteniei, Craiova. Antichitatea / The treasure of the Museum of Oltenia, Craiova. The Antiquity*, Ed. SITECH, Craiova, 2007, 106 p., ISBN 978-973-746-634-1.
- Farkas, 1982 Farkas, Ann E., *Style and Subject Matter in Native Thracian Art*, În: *Metropolitan Museum Journal*, 16, 1982, p. 33-48.
- Goldman, 1963 Goldman, Bernard, *A Scythian Helmet from the Danube*, În: *Bulletin of the Detroit Institute of Arts*, 42, 4, 1963, p. 63-67.
- Goldman, 1969 Goldman, Bernard, *Late Scythian Art in the West: the Detroit Helmet*, În: *IPEK*, Jahrgange 1966/1969, 22. Band, Berlin, 1969, p. 67-76 + 8 p. plates.
- Gramatopol, Gramatopol, Mihai, [*Dumitru Berciu*,] *Recenzie la Contribu-*

- 1970 *tion à l'étude de l'art thraco-gète, Bucureşti, 1969 (ed. în lb. română)*, În: *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, VII, 1970, p. 128-135.
- Gramatopol, 2008 Gramatopol, Mihai, În: *Studia*, III, 2008.
- Griessmeier, 1936 Griessmeier, Viktor, *Sammlung Baron Eduard von der Heydt, Wien. Ordos-Bronzen, Bronzen aus Luristan und dem Kaukasus, Werke chinesischer Kleinkunst aus verschiedenen Perioden*, Bearbeitet von ..., Wiener Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Asiens. Jahrbuch des Vereines der Freunde asiatischer Kunst und Kultur in Wien, Band IX, 1936, Krystall-Verlag, 110 + [2] p.; p. 40-60.
- Jacobsthal, 1944 Jacobsthal, Paul, *Early Celtic Art*, Vol. I, Clarendon Press, Oxford, 1944, 242 p.
- Malkina, 1928 Malkina, Katharina, *Zu dem skythischen Pferdegeschirrschmuck aus Craiova*, În: *Praehistorische Zeitschrift*, XIX, 3-4, 1928, p. 152-185.
- Meyers, 1982 Meyers, Pieter, *Three Silver Objects from Thrace: A Technical Examination*, În: *Metropolitan Museum Journal*, 16, 1982, p. 49-54.
- Moscalu, Voievozeanu, 1979 Moscalu, Emil; Voievozeanu, Petre, *La tombe princière gète et le trésor de Peretu (dép. de Teleorman)*, În: *Apulum*, 17, 1979, p. 103-128.
- Moscalu, 1986 Moscalu, Emil, *Mormântul princiar getic de la Peretu*, În: *Thraco-Dacica*, VII, 1986, p. 59-77.
- Moscalu, 1990 Moscalu, Emil, *Das thrako-getische Fürstengrab von Peretu in Rumänien*, În: *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, Band 70, 1989 (Philipp v. Zabern, Mainz, 1990), p. 129-190.
- Nicolăescu-Plopşor, 1968 Nicolăescu-Plopşor, Dardu, În: *Studii şi Cercetări de Antropologie*, V, 1, 1968, p. 23-26.
- Odobescu, 1889 Odobesco, A[lexandru]., *Le Trésor de Pétrossa / Tesaurul de la P[i]etroasa*, Historique - Description, Étude sur l'orfèvrerie antique, Ouvrage publié sous les auspices de Sa Majesté le Roi Charles 1er de Roumanie, Avec 372 illustrations, cromolithographies et héliogravures, Tome Premier, Paris, J. Rothschild, [1889], XXXVIII + 514 p.
- Pârvan, 1926 Pârvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, Tomul III, Mem. 2, Cvltvra Naţională, Bucureşti, 1926 (ediţia a II-a, critică, îngrijită, note, comentarii şi postfaţă de Radu Florescu, Editura Meridiane, Bucureşti, 1982 şi 1984, 608 pg.), 851 pg. + Lucrare însoţită de 462 figuri, 43 planşe şi 4 hărţi.
- Schmidt, 1927 Schmidt, Hubert, *Skythischer Pferdegeschirrschmuck aus einem*

- Silberdepot unbekannter Herkunft*, În: *Praehistorische Zeitschrift*, XVIII, 1927, p. 1-90.
- Slej *et alii*, 2004 Slej, Karen; Soerling, Suzanne Unge; Popovici, Dragomir Nico-lae (eds); Lundgren, Carmen (tr.); Dumitriu, George (foto), ***Guldkatter: Rumänien under 7000 år***, Medelhavs Museet, Stockholm 2 oktober 2004-27 februar 2005 (utställningskatalog/catalog de expoziție), Medelhavsmuseet, Stockholm, 2004, 236 p.
- Teleagă, 2010 Teleaga, Emilian, *Die Prunkgräber aus Agighiol und Vraca*, În: ***Amazonen - Geheimnisvolle Kriegerinnen*** [Begleitbuch zur Ausstellung vom 5. 9. 2010 bis 13. 2. 2011 im Historischen Museum der Pfalz, Speyer], Edition Minerva, München, 2010, 305 p., ISBN 978-3-938832-62-2; p. 78-85.
- Teleagă, 2014 Teleagă, Emilian, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 65, 3-4, 2014, p. 295-318.
- Tzigara-Samurcaș, 1928 Tzigara-Samurcaș, Alexandru, În: *Convorbiri Literare*, LXI, 1928, p. 19-24.
- Tzigara-Samurcaș, 2003 Tzigara-Samurcaș, Alexandru, ***Memorii*** [vol.] ***III: 1919-1930 (Lupta vieții unui octogenar)***, Ediție îngrijită și prefată de C. D. Zeletin, Biblioteca de artă, 614, Editura Meridiane, București, 2003, 384 p., ISBN 973-33-0476-X.
- Vickers, 2002 Vickers, Michael J., ***Scythian and Thracian antiquities in Oxford***, Oxford, Ashmolean Museum, 2002, 80 p., ISBN 1854441817 (cased), 1854441809 (pbk.).